

GARLAWAJYŇ GAÝY

Kyssa

Ugurlynyň ýaşayan dünýäsinde-de “ýagşy ýigidiň ady köp” bolsa, gowy görülýän bolara çemeli. Şonuň üçinem, oňa “Ugurly” diýseňem “Hä!” berýär — “Ugursyz” diýseňem. “Ugralp” diýseň-ä, iküç gezek “Hä” berýär. Hiç zat diýmeseňem, öz-özi geň galyp, özüne “Hä?!” diýýär.

Obada “Ugurly Alp” bolanam özüň bolma! Öz döwrüň üstünden telim asyr geçensoň! Indi seni her önýeten oýnajak:

— Ugurly ha-aw! Ugurlyjyk ha-a-aw! Haý, Ugursyz ha-a-aw! Ugralp han-o-ow!

— Hä! Ho-ow!

— Haý, daşymyzy duşman, dagymyzy duman alandyr-la ha-aw! Haý, ýetişewergin-ha-ha-aw!

Ugurly ýene öňküleri ýaly syçrap turup, bir bökende, “Gyratnyň” gerşinde häzir boldy, dembermez gylyjyny syryp, atyna bir gamçy urdy-da, “Ýa Alla!” diýip, duşman ýygnyna tarap at goýdy. Şol barmaşa, lummurdap akyp ýatan däli derýa munuň öňüne kese boldy. Ugurly jup aýly gamçyny bir şuwladanda, “Gyrat” segräp, asmana göterildi. Ýöne, ýa-ha idi-yssuwady kemräk bolupdyr, ýa-da bakysy aşarak düşüpdür, garaz, janawar, derýanyň o kenaryna edil ýetäýmän, bir ädim bäri ýanyna pagşyldap düşdi. “Atdan” tüwdürilen Ugurlynyň maňlaýy kenarda Zulman kempiriň dişi ýaly aňňalyp duran ýeke daşa ras degdi-de, biziň Ugurhan Alp özünden gitdi. Az ýatdymy, köp ýatdymy — bir zaman gözünü açdy. Görse, Gyrat küje, gylyç küje... Bir ýyrtyk balak, bir ýeňiýoluk köýnek, birem ýalaňaç syryk. Onsoň Ugurly tükge düşüp, şol hälki daşa maňlaýyny urup, hünübirýan aglady:

— Wah, men nirelere, nä günlere düşdüm?! Ýaşyl zümrerretten köşgi-eýwanym, tylladan tagtym, astymda Gyratym, dembermez düýrme gylyjym, telim lek agyr goşunym bardy. Hany olar? Olar nirede, men nirede? Beýdip, bir dem salymda baryndan el ýuwup oturybir ýaly, men näme günä etdim, eziz Allam?!

Men-men diýen begler-hanlar hol garagörnümde atdan düşüp, her ädimde iki epilip, tagzym edişip, salama gelerdiler. Hersiniň getiren üsti sylag-serpaýly düýelerini sanamagam meniň wezir-wekillerime uzakly gün iş bolardy. Hany ol begler, hany ol düýeler? Haýsy alamanyň awy boldular?

Dek düýnem gaşymda hür-perizatlar sallanyşyp, sülmüreşip, nüz edişip, gaş kakysyp, meniň göwnümi tapjak bolşup, dert-azardylar. Hany meniň ol perizatlarym? Haýsy döw alyp gitdi, haýsy melgun galasyna gabady?

Ýa bu zatlar düýşümmi ýa öňküler düýşümmidi? Ýa men bir jadygöýüň jadysyna uçradymmy?

Ugurlynyň bu sowallarynyň hiç birine hiç ýerden, hiç kimden jogap bolmady.

Diňe birhaýukdan, Ugurlynyň ýarym-ýalaňaç gerdene bir el galtaşdy:

— Inim... Tur, inim! Beýdip ýatma!

Ugurly ýüzünü ýerden galdyryp, maňlaýyndan syrygan ganlary ýumrugy bilen ýaňaklaryna çyrşaşdyrды-da, ses gelen tarapa bakdy. Görse, gapdalynda sypaýy geýnen bir ýaşuly çommalyp otыр:

— Tur, Ugurly! Tur, Alpym!

— Sen kim, agam? Meniň gözlerimiň öňi ümezläp dur... Maňa bir zad-a boldy.

— Saňamy? Sen ýykylypsyň, inim, bijaýrak ýykylypsyň. Başga bolan zat ýok. Maňa bolsa Paşaguly aga diýýäler. Tanadyňmy meni?

— Wah, men özüm özümi tanaýanmy bu wagt, niräň patyşasy, niräň guly — ony biler ýaly... — diýip, Ugurly ýene maňlaýyny tutdy.

— Patyşa däl, Paşaguly men!

Ugurlynyň perişde ýaly bolup oturan bu mährem adamyň raýyny ýykasy gelmedi, üstesine, onuň ýüzem juda tanyş göründi:

— Tanadym, agam, indi tanadym. Sen düýn neme dälmidin näme? Hol nemän nemesi?..

Ugurly ýene uşlybyň ujuny ýitirip, pikiri bulaşan bolarly, ol näme sorajak bolanynam unutdy-da, kürtdürip, Paşaguly aganyň ýüzüne seretdi.

— Hä, howwa, inim! Batyryň kakasy-da men... Kakasydym. Sen Batyry bilmel-ä. Çagakaňyz, bileje oýnardyňyz...

— Howwa, agam, ýadyma düşýä indi. Men soň Batyry Hebeşistana ilçä edip iberipdim...

Ugurly ýene kürtdürdi. Öz diýen zadyna özi utanýan ýaly, gyzaryp, ýalt-ýult etdi:

— Ýogsa-da, Paşaguly aga, hany Batyr?

Paşaguly aganyň, näme üçindir, birden bogazy hykga doldy, onsoň ol gürläp bilmän, ýüzüni kese sowdy-da, elini näbelli bir tarapa saglap goýberdi.

Ugurlynyň gözleri tegelendi:

— A-how, Paşaguly aga, senem aglaýan ýaly-la? Meň aglanym azmy häli? Hany, aýtsana, näm boldy? Sen bagyşla, men... gaty ýykylypdyryn, häzirem başym aýlanyp dur, ters aýlanýa. Bir zatlar, bir zatlar ýatlajak bolýan, bolanok. Öçýä...

Paşaguly aga sesini çykarman, penjeginiň içinden biline daňylan akja ýaglygy çözüp aldy-da, Ugurlynyň ýüz-gözünü ýuwuşdyryp, soňra onuň kellesini daňmaga durdy.

— Paşaguly aga, sen Batyr diýdiň-de, yzyny aýtmadyň-la? Ýa aýdanam bolsaň, biljek däl. Meniň kelläm häzir zat tutanok. Düýe depen ýaly...

Paşaguly aga daňysyny boldum etip, iki eli bilen Ugurlynyň kellesiniň iki tarapyndan tutup, onuň gözleriniň içine seretdi. Seretdi-seretdi-de:

— Inim, saňa bolan zat ýok! — diýdi. — Sen diňe ol nemeligiňden açyldyň. Munyň seň gowlugamy ýa erbetligemi — biljek däl, ýöne sen gutuldyň, inim... Şo-ol kiçiräkkäň, tamdan ýykylanyň bari, nemedip ýörşüňdi-dä. — Paşaguly aga yzyny öz-özüne gürrüň bermäge başlady. — “Eger dogabitdi däl-de, urgy-şikesden bolsa, soň ýaly ýene bir güýçli urgudan kelle ýene ýerine gelibem bilýämiş” diýip eşidýädik welin, ugrunda bar-ow!

— Näme, Batyram ýykyldymy? — diýip, Ugurly Paşaguly aganyň sözünü böldi.

— Batyry... ýykdylar, alyp dyndylar ony! Batyram meni ýykdy...

Paşaguly aga ýene yzyny gürläp bilmän, aňyrsyny bakdy.

— Kim aldy ony, kim ýykdy? Kim, nirede şol e...

Ugurly gapdallaryny sermeledi, ýöne düýrme gylyç ýene eline ilmänsoň, haş-ş edip, Paşaguly aganyň elinden ýapyşdy:

— Agam...

— Äý, ýör, inim, beýdişip oturmaly! Bally Kaşan görermi — nädermi... Öýe gideli!

Bu ikisi ýaňy düşekden galan ataly-ogul ýaly, bir-biriniň ellerinden ýapyşyp, hyk-çoklaşyp, ýola düşdüler.

— Agam, bi obadan, näme, il göçäýdimi? Bu ne beýle çolalyk? Düýnem beýle däl ýalydy-la?

— Düýnem şeýledi, inim, öňňinem. Indi näçe ýyldyr, bu oba gyrgyn degenine...

Obanyň üstünde bolsa häzir tüweleýler aýlanyp, harasat gopýardy. Ýöne bulut bary abanyşyp, uzakly gün apy-tupan tursa-da, asmandan çaňdyr tozandan başga ýagan zat bolmady.

* * *

Alplar obasynyň üstünden önem kân-kân haýhatlar geçdi: Akly-gyzyly gandöküşlik, wagtlaýyn Watan üçin turzulan Beýik Watançylyk urşy, Owgan urşy... bary geçdi. Emma, ol uruşlaryň hiç birem bu obanyň erkeklerini tükelläp, tohumyny tükedip bilmedi. Gaýtam, şo uruşlar gutaranson, obada şeýle bir Batyr köpeldi. Haýsy gapyny kaksan, bir Batyr çykýar.

Hany indi ol erkekler, hany ol Batyrlar? Bar olar. Barmyşdyk. Hersiniň elinde bir gap otluçöp, sygryň dili ýaly bir ýyldyrawuk kagyz, bir çümmüjigem akja “talhan”. Şol talhan bilen derýany daňyşyp, eplenişip ýatyrlar, “ýatan joralar”. Kimsi bärde ýatyr, kimsi eýýäm — aňyrda.

Bu nädip beýle boldy?

Wah, hezreti Magtymguly zynharlap-zynharlap gitmänmi: “Garaw bardyr ýersiz urlan taýakda!” diýip. Degmedige degiberseň, öýüni-ýurduny depeläberseň, dagy näme, alkyş alarmyň?!

Anha, “gowakçylaram” bir “bomba” zyňdy. Atomdanam aýylganç. Adam bombasy! Ne gümmürdisi bar, ne-de tarkyldysy. Diňe çalaja tüssesi çykýar, düşen yerinden. Düşen yerinem tütredip barýar.

Her öýde agy, her öýde — ýas. Anha, ol öýde ýetmiş ýaşly, külembike ýalyjak bir kempir yer bagyrtlap, yer ýumruklap aglaýar:

— Wah, ýekeje balam beýle bor ýaly, Hudaýyň önünde meniň näme günäm bardyka, iller?

Wah, seniň azapdan başga, azapdan başga, azapdan başga näme günäň bolsun! Seniň günäň yok, kábäm!

Ynha, bärde-de bir ata ak sakgalyny penjeläp, çekişdirip, ütüşdirip, ah urup otyr, “Wah, ogul gitdi...” diýip.

Munda bir ýaş gelin bozlaýar: “Wah, ýüz oğlan yşgyma düşüp, habar gatdy. Gelip-gelibem, şuna sataşdym.”

Ine, şunça “wah”, ana, şonça “waý”...

Ýetmiş ýyllap “Din — halk üçin tirýekdir!” diýip gelen Gyzyly imperiýa halkyň elinden dinini aldy-da, ýerine, geroini goýup gitdi.

Waý gününe, türkmen aga!

Waý gününe, özbek eke!

Waý gününe, gazak daýy!

... Hawa, ol belanyň geroini diýip üýtgeşik bir ady hem bar eken. Jumageldi bolsaň — Jummy, Guldurda — Gully diýip ýören ýalta türkmen, ýaňkynam gysgaldyp, gerre diýip at goýdy.

Şeýdip, Alplar obasynyň taryhynda-da heniz görlüp-eşidilmedik täze bir uruş başlandy. Bu uruşda ýarag çenäp, top süýrüp gelen bolmady. Hiç kime hiç ýerden çakylygam gelmedi, gykylygam. Munda döşüne birtopar ýaldyrawuk demir dakyp gelenem, pişegini süýrüp gelenem, üç barmajyk gara hat bolup gelenem, daşy gurşunly gapyrjaga girip gelenem... bolmady. Şonuň üçin, ilkibada munuň uruşdygynam hiç kim bilmedi.

Ýöne, her nätseňem, uruş — uruş bolýar. Onuň öz alamatlary hökman bolaýmaly. Meselem, uruşň gahrymanam bolmaly — gaçgagam, armanly ýesirem bolmaly — bimany ölüp gidenem.

Alplar obasynyň bir çetinden sessizje giren bu uruşň ilkinji gahrymany — öňki uruşlaryň baryndan gaçyp sypan Bally Kaşan boldy.

Gahryman diýilse-de, ol bir, murtlaryny towlap, gözlerini alardyp oturan, edrenç, döwsypat pyýada däl. Iki elli, iki aýakly, bir agyzdyr iki gözli, adaty bir adam. Gürlemäni, gülmäni hem iýmäni gowy görýär. Aldygyna iýýär, aldygyna gürleýär, arasynda-da “ha-ha-haýlap” gülýär. Şol garym-gatymda, onuň näme diýýänine, nämä gülýänine hiç kim düşünmese-de, “Tüweleme, şu Ballyň baran ýeri ala-ýaz-aý!” diýýäler. Ballam muňa monça bolýar.

Onuň nämä gülýänini il bilmeýse-de, Ballynyň özi gowy bilýän eken...

Özüň Bally Kaşan bolsaň, bu dünýäde şatlyk kän. Ynha, “Pylany awariýa düşüpdür” diýip habar gelýär — bir şatlyk. Pylanyň göleli sygry ýitipdir — ýene bir şatlyk... Iň bolmanda, ýol üstünde gygyryşyp duran iki sany aýal-a görersiň, bolmadyk ýerinde, bu-da bir şatlyk...

Diňe, öz deň-duşy, obadaşy Paşagulynyň belent küňreli, köşk ýaly howlusynyň deňinden geçende, Bally Kaşanyň birhili keýpi gaçardy, Paşagulynyň, belki, habaram ýok bolsa-ýokdur welin, emma, Bally Kaşan bütin ömrüne özüni oňa basdaş hasaplap gezdi. Paşaguly bazardan bir geçi alsa, Bally ikisini alardy. Emma, Paşagulynyň geçisi ekiz guzlasa, Ballyňkylara gotur degip, köpeltmeden-ä geçen, dynsa kaýyl bolardy. Ekinde-de şeýle. Paşaguly sogandyr sarymsak ekse, bala döner, bahasam şo ýyl balyňkydan bəri bolmaz. Soňkusy ýyl Ballam eker welin, sogandyr sarymsagyň ýüzüne it deger, mugt berseňem, almazlar.

Birwagtky, Watançylyk urşundanam Ball-a nägünlükler bilen gaçyp sypdy, Paşaguly bolsa sesini çykarman gidip, obadaşlarynyň urşa kömek diýip ugradan altyn şaý-seplerini bir gujak orden-medala öwürüp, döşüne dakynyp, bir iner ýüki abraý bilenem geldi. Eger-eğer, ýekeje ýerini okam çyzmandyr.

... Bally ol howalaly, nepis jaýyň haşamly, agyr derwezesine, penjireleriniň daşyndaky birenaýy, owadan gözeneklerine seredip, bir säginerdi-de, “Tükenmez pullaryň bardyr sen Guluň-eý...” diýip, hiňlenjiräp, ýoluny dowam ederdi.

Mal-dünýe-de, malsyzlykdyr bişowlugam mydama bir adamyň başyny alyp duranok. Bu gün elň gelenokmy— ertir geler...

Bally Kaşanyňam ahyrsoň eli geldi.

... Günlerde bir gün “Bally Kaşan obada çörek bişirilýän açanmys” diýlen gürrüň çykdy.

— Äý, şu Ballyňkam asyl boljak däl-ow! — diýip, şonda Paşaguly aga mys-mys gülüpdü. — Her kimiň tamdyry eliniň aşagynda, ýeri, seniň çöregiňi kim alsyn?! Etrapdan ýa şäherden gelip almajaklar-a belli...

Hemişe, hemme zatda öz duýgurlygy, aňlylygy bilen alyp çykýan Paşaguly şu gezek ýalňyşdy. Başga-başga döwrüň gelip, başga-başga söwdalaryň başlananyndan ol bihabar galdy. Ana, şony — niçiksi döwrüň gelenini bilmeýseňem, galan aklyňdan peýda ýok...

Ýene bir günem, “Bally Kaşan bir maşyn un getiripdir. Özüm arzanjakmys!” diýlen habar ýaýrady. Bütin oba çozdy.

Külembike ýalyjak bolup oturan Abadan daýza-da bu habary eşidip, ikiýana elewräp ugrady:
 -- Öwezberdi! Öwezberdu-u-uw! Wah, bu ýerler çekeni haýsy ýer çekdikä şu wagt?! Öwez-ä!
 Birdenem, onuň gözi köçeden at salyp geçip barýan Ugurla düşdi:
 -- Gyýw, Ugurly jan, Öwezberdini görmediňmi? Wah, meniňem salgy soraýan adamymy...
 -- Äk-ä... -- diýip, Ugurly gidiberjek boldy.
 -- Gyýw, Ugurly jan, duraweri! Sen galtak sürüp bilýänmi?
 -- Bilýän, maşinem sürüp bilýän. Bi-i-ip!
 -- Wah, indi şuna diýsemmikäm, janlarym... Men guraýyn, Öwezberdem gurasyn, Ballyň unam gurasyn... Şo Ballyň unundan maňa bir halta getirip bilmezmiň, janym?! Puluny soň özüm bererin Balla! Abadan daýza diýäýgin...
 -- Äý, getir, daýza, maşiniňi!
 Birsalymdan Ugurly dünk-dünk edip, üsti unly galtagy haýdadyp geläýdi:
 -- Bi-i-ip! Düýt!
 Un öýe girenden, Abadan daýza zenan edähedi bilen, haltaň agzynyň bir gyraýygyny dildi-de, undan bir çümmüjek aýasyna alyp, tüýkülikläp, “hamyr” etjek boldy. Kibirdäp duran bu üýtgeşik unuň hamyr bolma hyýaly ýok. Soň Abadan daýza eliniň aýasyna birki damja suw damdyryp, ýaňky synanyşygyny gaýtalady. Un eräp barýar, ýöne hamyr bolanok.
 Abadan daýza un eýlän barmagyny diline degrip gördi. Tagam-tagsyr ýok.
 Ugurly bolsa eýýäm gözden ýitipdir.
 Birki sagat geçmänkä, Abadan daýza ýeke ogly Öwezberdä garaşyp, öýüň içinde-daşynda zowzuldap ýörkä, ýüzi, undanmy-nämemi, ak-tam Bally Kaşan ýetip geldi:
 -- Abadan daýza, saňa un geldimi?
 -- Howwa, şo däl ýerçeken...
 -- Hany, görkez!
 Abadan daýza unly halta tarap elini salgady.
 Unly haltany eýdişdirip-beýdişdirip gören Bally Kaşanyň birhili ýüzüne gan ýörän ýaly boldy:
 -- Abadan daýza, şu undan hiç zat almadyň gerek?!
 -- Ýog-eý, bizar-eý, un bormy onyňdan! Äkit, ýok et!
 -- Ýok, sen çynyňy aýt, Abadan daýza! Şu saňa düşen bir halta un zäherlimi, awulymy, dermanlymy -- bir zat bolmaly, o syçanlary, alakalary gymak üçin-dä... Ýaňyja etrapdan jaň edip aýtdylar... O däl zaňnara “Beýläk aýryp goý!” diýsem, eýýäm galtaga ýükläp alyp gaýdyberipdir.
 Abadan daýza düwdenekläp, suwa tarap ylgady.
 -- Sen ýöne, gaharlanma, Abadan daýza! Seň günäň ýok bu taýda... Men häzir bu uny äkidip, ýok edýän, ýerine-de iki halta wyssyý sort un iberýän...
 Abadan daýza ögäp durşuna, “Owarram bol!” diýen manyda elini salgady.
 Soň birsalymdan, daşarda ýene “Düýt-düýt!” sesi eşidildi. Ýöne bu gelen Ugurly däl-de, hakyky maşyn -- köneje “GAZ — 69” eken.
 -- Abadan daýza, kabul et unlaryňy! -- diýip, “69-yň” eýesi dişlerini akjardyp, iki halta uny Abadan daýzanyň duluna söýedi.
 “69” yňranjyrap, siltenjiräp, bir eýläk — bir beýläk bolup, yzyna öwrülýänçä, Abadan daýza puljagazyny alyp çykdy:
 -- Gyýw, oglan, unlaryň birini alyp gid-uw! Iki halta meniň pulum ýetmeýä...
 -- Bu unlar saňa padarka! -- diýip, ýaňky ýigit ýene dişlerini akjartdy. -- Bally kakam “Weteranlara mugt berýäs!” diýdi.
 -- Weý, o nämäň beteranyka, janlarym?
 ... Şol bir maşyn arzanjak undan soň Bally Kaşanyň ady “Bally jan” boldy.
 -- Bally janyň şo “beteran” diýen un-a ýaman gowy eken! -- diýip, bu öýde Abadan daýza alkyş baryny aýdyp otyr.
 -- “Bal-bal” diýende agzyň süýjemese-de, “Bally” diýende, süýjeýän eken... -- diýip, ol öýde Oraz goja ak sakgalyny sypalap, lah-lah gülýär.
 Ýaş-ýeleňler üçin Ballyň dükany bir, salgy berlip – salgy alynýan ýere öwrüldi: “Ho-ol, Bally kakaň dükanynyň gapdaljygynda” ýa-da “Ballyň dükanynyň bir köçe beýlesinde...”
 Wah, görgüliler... Wah, görgüsi ýamanlar!!!

* * *

Ýaşajyk beýni şo tamdan başaşak gaýdylandaky urgudan soň, şol wagtkyja durkuna duruberipmi ýa-da şondan soňky ýyllaryň dowamynda Ugurlynyň özem “Tur-otur, kersen getire” endik edipmi, Paşaguly aga bir ýumuşjyk buýranda, ol çaga ýaly böküp turdy-da, ylgap gidip, aýdylan zady derhal alyp geldi.

— Batyr janam kiçijikkä, edil seň şu bolşuň ýalydy, bir zat diýseň, ylgap gidip, bökübem gelderdi. Buýran ýumşuňa begenerdi, menem... — diýdi-de, Paşaguly aga “hyk...” etdi, biraz oturyp, ýene başlady. — Wagty gelip, onuňam burnunyň aşagy garalyp, sesi ýognap, özem birhili zoňtarlanyp ugrady. Äý, o-da o ýaşda bolmaly zatdyr-da... Ýöne, ynha, birdenem onuň dili şeýle bir süýjedi, teý, bolar ýaly däl. “Kaka jan, kakam jan, mähriban...” Menem muňa begenip bar-a... Pul gerekmi, me, Batyr jan! Mal gerekmi — me, Batyr jan! “GAZ — 24” gerekmi ýa “Gyz — 24” gerekmi — me, ikisem, Batyr jan! Ýeke ogla etmän, men dagy kime edeýin? Bu mülki, bu döwleti, näme, men özüm bilen alyp gideýinmi?!

... Ilki-ilkiler-ä, “Aý, ýaş oglandyr, sowsun!” diýerdim. Soň-soň muňa pul çydatdyrman ugrady.

Ynha, bir günem, sakaldaşlarymyň biri ýolda saklap, “A-haw, Paşaguly, bi ogluň seň Ballylardan çykanok-la, habaryň barmy seniň?” diýdi. Geň galdym, “Ballylarda göbegi gömlüpmi onuň?” diýip. Muňa tiz jogap tapyldy.

... Agzy hapalanan adamyň dili şeýle bir süýji bor eken, inim! Belläp goý şuny!

... Soň öýden ýeke-ýeke, ojuk-bujuk ýitip ugrady. Bu gün goýan zadymy ertir tapamok. Towuk keteg-ä ilki boşady...

Üstesine-de, her gün turamda, görsem, gapyda baş-on adam durandyr, “Paşaguly aga, Batyr ogluň bizden pylança alandyr” diýip... Şü, Annagurt gysykdan dagy gyşyň günü gar alyp bolýamy, şondanam elli-altmyşy alypdyr-da bir tärini tapyp...

* * *

Iň berk galalar içinden alynýan eken.

Şeýdip, Bally Kaşan “guluň” pullaryna tarap ahyr ýol tapdy. Olary Paşagulyň oglunyň eli bilenjik getirtti.

Paşaguly aga bir ýylyň içinde garrady. Bally Kaşanyň bolsa entegem şol ala-ýazlygy. Hem iýýär, hem gürleýär, hem gülýär. Öňki bolşy ýaly, onuň näme gürläp, nämä gülýänine entegem hiç kim düşünenok. Ýogsam, “Paşagulyň ogluna dagy, çörege garyp berip öwredendirin... Sen hemişe, hemme zatda birinjidiň. Şu gezegem birinji bol, Paşaguly!” diýip oturanyny aňsalar aňandyrlaram. Diňe “Paşaguly” diýenine düşündiler.

Soň bir gün görseler, Paşaguly aganyň penjireleriniň daşyndaky gözenekleri ýok, soň ýene bir gün — penjireleriňem birki sanysynyň ýeri hoňkaryp dur.

Basym Bally Kaşan oba göz edip, äpet, iki gat jaý galdyryp ugrady. Ol jaýyň penjireleriniň daşyndaky gözenekler Paşagulyňkydanam berk hem owadan. Howlusynyň agzyndaky demirden guýlan derwezäni dagy, topa tutsaňam, mizejek däl.

Paşagulynyň jaýy dargap, kiçeldigiçe, Ballynyň jaýy sonça-da beýgelýärdi.

— Hawa, men akmak ekenim, inim! Uly ilin görüp duran zadyny men iň soňda saýgarýan-da... Heniz Alplar obasynyň taryhynda bolmadyk şeýle aýylganç urşuň turanynam men bir ýyl geçensoň bildim. Bu urşa her öýden bir gurban bermeşek boldy. Bizem berdik Batyry... Ýeke ogly! Ýöne, Ybraýym aleýhissalam ýekeje ogly Ysmaýylyň gurbanlyk üçin damagyny çaljak bolanda, asmandan owaz gelipdir: “Dur!” diýip. Bize owazam gelmedi — gykylygam. Gitdi — bardy...

— Nirä? — diýip, Ugurly gözlerini tegeledi. Onuň bar zady ýerli-ýerine gelse-de, gözleri entek oňly ýerine gelmändir, birden-birden agdarylyp-dünđerilip, hyrlanyberýär. Soňam birden durlanýar.

Paşaguly aga nirädigini aýtman, dymdy. Ol hiç hili sowala mätäç däl bolara çemeli. Ýene başlady:

— Öz ogluňy urmak... öz elin ýa-da aýagyň ýa kellän üstünden ýekedaban inderen ýaly ýa-da öz-özünü dürre gamçy bilen saýgylan ýaly ýa-da “şahseý-wahseýleriň” özünü zynjyr bilen saýgylaýşy ýaly bir zat... Ondanam erbet! Ýaman yzaly! Ogluň endamyndan gögi gider, emma, seň ýüregiňden şo uran taýagyň yzasy gitmez.

... “Kaka jan, meni urma! — diýdi. — Meni Hudaý urupdyr, sen bir urma!” diýip ýalbardy. Men şonda-da urdum. Bagyrdyp urdum... “Hudaý seni uran bolsa, biz seni iki urarys!” diýdim. Ertesem, tursam, ho jaýda... ho jaýda... ho... ho... — diýdi-de, Paşaguly aga aglap goýberdi.

* * *

Bally Kaşany henizem un satyp baýandyr öýdüp ýören obadaşlary Paşaguly agany jaýynyň ýykylyp, Ballyny jaýynyň bolsa barha asmana galşyna uly gyzyklanma bilen tomaşa edýärdiler. Şol tomaşany gyzgynyna, olar öz ýeňselerinde näme-nämeleriň bolup ýöreninem aňşyрман galdylar. Bir görseler, öz jaýlarynyňam bir çetinden opurylyp, penjireleri hoňkaryşyp barýar. “Wah-h-h!!!” diýip, aýaga galdylar. Emma, indi giç eken. Sebäbi, her obada bir Bally Kaşan, ýok, her on Batyr başyna bir Bally Kaşan otyrды.

Bally Kaşanyň nämä gülýänine Alplar obasy indi düşündi. Düşünibem, ony toýa-märekä çagyrmagy goýdular. Bally Kaşanam özüni çagyrtjak bolup durmady. Çagyrmadam. Çagyrmasa-da, olaryň özleriniň öz aýajyklary bilen geljegini ol gowy bilýärdi.

Obanyň birwagtky atly pälwany Rüstem öküzi ol derwezäni agzynda sakçy goýdy, obanyň in ýarak itinem gapysynda daňdy.

* * *

“Bismilla!” diýip, bilini guşap, orta çykaly bäre ýagyrnysy ýeke gezegem ýere degmedik Rüstem öküzi bir gezek, daş obadan gelen bir pälwan erbet ýykdy. Ýykan-a ýykany, bir gapyrgasynam çatladan eken. Rüstem öküz muňa bir ölüp bilmedi. Gapyrga hiç-le... Emma, bu gapyrga bilen indi töwekgellik edip bolmajagyna-da göreşde köpi gören Rüstemiň akyly çatýar.

Ynha, günlerde bir gün, Rüstem öküz gazabyna bäs gelmän, namysa çydaman, ýer gemrip ýatyrka, oňa Bally Kaşandan çakylyk geldi.

— Rüstem inim, ertir şo pälwanyň obasynda uly toý bolýa, göreşli! — diýip, Bally Kaşan buşlady. Bu habara Rüstem öküziň begenmejegini bilip durka-da: — Haklaşaryn diýseň, maý-a geldi — diýip, sözünüň üstünü ýetirdi.

Şeýdip Rüstem öküzi birsalym gynandan soňam:

—O taýa ikimiz bile gidýäs! — diýdi. — Häzir, ynha, keýpleri bir kökle! Ertirem! Soň nädersiň, şü...

Soň ertesi, Rüstem öküziň o pälwany depesinde näçe gezek pyrlanyny Öküziň özem bilenok, o pälwanam. Ýöne şo pälwanyň şondan soň bir hepdeläp bulamak ýalap ýatan-a hak.

Emma, şondan soň Rüstem öküziň özem göreşe ýaramady.

Anha, dur indem Bally Kaşanyň derwezesiniň önünde gara döw ýaly gazarylyp, käte bir sümüginini çekip, öten-geçene gözünü alardyp. Kellede-de ýeke pikir: “Haçan gün ýaşarka, haçan ýeňsämden bir “Gel!” habary bolarka?”

Rüstem öküzi bu ýerde daňyp saklaýan ýok. Onuň özi gidibilenok. Bar aýlygy, bar gazanjam — günde bir çümmüjek “talhan”.

Ol gerräni çekýärmä ýa-da gerre ony çekýärmä, belli däl, garaz, ikisi bir-birinden aýrylyşyb-a bilenok.

Gerre çekende, Rüstem öküz üýtgeşik bir dünýä baryp düşýär. O taýda bar zat gülala-güllük, şadyýanlyk. Soňra oňa şo hyýaly, şeýle owadan hem gaýgy-gamsyz dünýäden häzirki, hakyky, ýowuz dünýä gaýdyp gelmek örän ýokuş degýär. Şol gaýdyp gelişlikden soň, ol gaharyny kimden çykarjagyny bilenok.

Aýdyşlaryna görä, adam beýnisi telim yüz-müňläp, millionlap öýjüklerden ybarat bolup, her öýjükde-de birnäçe pikir hekgerip oturan bolmaly. Meselem, öý hakda, maşgala, çaga-çuga, ata-ene, dogan-garyndaş, goňşy-golam, il-gün, ýurt, Watan, ar-namys hakda... aý, garaz, kän. Ýene-de aýdyşlaryna görä, gerre şol öýjükleri bir çetinden paýhyna berip, diňe özüne gerejiginden galanyny ýok edýän bolmaly. Ine, onsoň, öýjügem ýok — pikirem. Diýmek, öý-maşgala, çaga-çuga, ene-ata... hiç birem ýok. Diňe gerre bar!

... Rüstem öküz şo bir çümmük “talhan” üçin käte gijelerine-de işlemeli, Bally Kaşanyň ýerzemininde onuň käbir bergidarlaryny “terbiýelemeli” bolýar. Rüstem öküziň küdüň ýaly ýumrugy birki gezek inip-galandan soň, bergidar bedibagtlar ertir in soňky balagyna çenli satmaga kaýyl bolýarlar.

* * *

Gije birçene baryp, il ýatyp, it-guş ýygnananson, çörek dükanlarynyň bary ýapylyp, alýanusatýanlaryň hemmesi süýji uka gidenson, Bally Kaşanyň dükanynyň syrt tarapy işläp başlaýar. Tä daň atyp, horazlar azana gygyryança.

Bally Kaşanam torjagazyny gurup, garaşyp oturandyr. Kän salym geçmänkä, onuň torunyň daş-töweregi wyzzyladydan dolýar. Wyzz-da — wyz-z, hyz-z-da — hyz... Syrtlary ýyrtyk-ýyrtyk ýasama “Montana” balakly, aýaklary şypbykly, gözleri çylpykly, käsiniň goşary, käsiniň tirsekden aşak ýany hapa marly ýa-da kirli elýaglyk bilen saralgy... Bular bu ýere gan aldyrmaga däl-de, aň aldyrmaga gelýärler.

Gelip bilen-ä özi gelýär, gelmäge gorkýanlaryň, utanjaňraklaryň dadyna-da Ugurly ýaly aň-huşuny öň aldyranlar ýetişýär.

... Kakasy, ejesi, agasy yzly-yzyna ýogalyp, sopbaş galan Ugurlydan bu işde ummasyz peýda görüp boljagyny Bally Kaşan birwagt aňyp, ony köçeden ýygnapdy. Çakam dogry çykdy. Näme, ol bedibagtdan, gije bolsun — gündiz bolsun, “Nirä barýaň? Nirden gelýaň? Nämisleýaň?” diýip sorajag-a ýok. Üstesine-de, ol bir zynjyrlama däl däl, azarsyz-bizarsyz, biçäre sähne... Hyzmatam — mugt. Diňe ölmez-ödüsi berseň, bolany.

“Däliniň belläni — demirýol” diýlişi ýaly, Ugurlynyňam bir bellän zady — ejesiniňmi, kakasynyňmy, “Bally daýyň... Bally daýyň...” diýip gürrüň edýäni. Şonuň üçinem, Bally Kaşan onuň ýegenligini boýun alsa-da, almasa-da, ursa-da, sögse-de, kowsa-da, ýene aýlanyp şonka baraýýar.

Gerek ýerinde-de, ol neresse Bally Kaşan üçin güýmenje, gülki-tomaşa-da bolaýýar.

* * *

Bally Kaşanyň salpygulak aw iti bilen Ugurlynyň arasynda geň bir sylaşyk bar. Awyň ölemeni Bally Kaşan awa gidende, hernä, bularyň ikisinem alyp giderdi. Ol ikisiniň bir wezipesi — towukdyr towşany örüzip, ürküzip, Bally Kaşana tarap kowmak, “A-how, bu birden biziň özümizi atyp goýberibermesin!” diýen pikir ikisiniňem kellesine gelenok. Bally Kaşan bir zatjagaz urup, “Ýet, getir!” diýse-de, ikisi birden hasanaklaşyp, bir-biri bilen ýaryşyp ylgaýarlar. Köplenj-ä salpygulak ozýar, ýöne Ugurly öňürdip, urlan awy tapyp alayanda-da, ony salpygulagyň agzyna tutdurýar-da, “Bar, Laýka, sen eltäý!” diýýär. Ýeri, onsoň, ony nädip sylamajak!

Bally Kaşanyň öýünde-de bu ikisiniň hersiniň öz ýagysy bar. Salpygulag-a, bir dalananson, howludaky ýarak köpekden, Ugurlam Rüstem öküzden gorkýar. Emma, Ugurl-a ol köpekden, salpygulagam Rüstemden asla eýmenenok. Munuň üçinem ikisi bir-birini biygtyýar sylaýar.

Üstesine, ol ýarak köpegem Ugurlynyň iki aýagynyň arasyndaky ýogyn hem uzyn syrykdan gorkýar. Salpygulak janawara başga näme gerek!

Bally Kaşan bir gezekki awda Ugurla hezilden tüpeň atdyrybam gördi. Tüpeň depen Ugurlynyň arkan serrelip gidedinini görübem, gülüp içi gyryldy. Şon üçinem atdyrya-da... Ýöne soňky gezeklerde, Ugurly tüpeňe öwrenişenson welin, onuň eliniň şeýle berk, şeýle dürslüginini görüp, Ballynyň imany uçdy. Ballynyň üç-dört okda zordan urýan çüýşesini, ol asyl, ýeke okda pytradyp otyr. Bally Kaşan gaýdyp Ugurlynyň eline tüpeň bermedi.

* * *

Ýeke ogluň derdi-awusy Paşaguly aganyň ýekeje ýüregine sygmaýan, götertmeýän bolarly. Şo-ol derdinip gidip otyr. Özem bir gezek “Ugurly!” diýse, iki gezek “Batyr!” diýip ýüzlenýär. Näme hakda — howadyr toprak barada, it-guşdur agaçlar hakda... söz açsa-da, gürrüniň soňy ýene Batyra gelip gutarýar.

Käte-de, “A-how, bu neserräň dälilikden dek düýn açylan, entek bekişmedik beýnisine agram salýan bolaýmaýyn?” diýen pikir bilen, bir dymýaram-da, soňrak ýene başlaýar.

Adam üçin onuň öz başyna düşen betbagtçylykdan uly betbagtçylyk dünýäde ýok, öz derdinden agyr derdem ýok.

— Wah-h-h, sen maňa ogul bolmaly ekeni-i-ň! — diýip, Patyşaguly aga birdenem uludan ah urdy. — Iň bolmanda, ölmän-ä galjak ekeniň. Wah, tohum tükendi, tohum!!!

Onuň bokurdakdan ýa gursakdan däl-de, süňňüniň bir ýerlerinden syzylp çykan bu sese Ugurly tisginip gitdi. Ol näme diýýänini, näme üçin diýýäninem bilmän, çalt-çalt:

—Bolýa, bolýa... — diýip, gaýtalaberdi.

Ugurlyny gorkuzanyny aňan Paşaguly aga bu ýagdaýy ýumşatmaga çalyşdy:

— Aý, sen şu dükürdik-dükürdikligiň bilen bolubersene, oglum... Wiý, inim!

— Aý, zyýany ýok, agam! Oglum diýibersene!

— “Ogul!” diýmek üçin, meniň azajyk herrelmäm gerek, girrelmäm gerek, eýemsirän bolmam gerek. Senem oňa çydamarsyň...

— Çydaryn, agam!

— Onda, “agam” diýme-dä, samsyk...

— Äý, senem “samsyk” diýme-dä.

— Men diýdimmi? Ýok, men başga zat diýjek boldum-da, edil agzymdan alaýdyň... Howwa! Diňle, oglum! Sen o nemekäň, Bally Kaşan seni eýerläp münendir. Indem häzir, birden barmaňy goýsaň ýa-da açylanyňy bildirseň, ol bar güjügiňi üstüne küşgürer. İn gowusy, häzirlilikçe, öňki bolşuň ýaly bolubergin, oglum! Olara seniň däliligiň gerekdir. Sagalanyňy biläýseler, ýoguňa ýanarlar. Olaryň ordasyna bir goşulan adam soň öz erkine ýa öz ajalyna sypýan dälidir. Emma, senden welin olar entek arkaýyn, sen bir neme-dä olar üçin... Şoň üçinem bildiräýmegin, bildiräýmegin! Dälije göle bolan bol-da geziber! Bar, oglum! Hudaý gorasyn...

* * *

Bally Kaşan mejimäniň üstündäki salkymdan başam barmak ýaly üzümi ýolup aldy-da:

— Ugryş, mäh-mäh! — diýip gygyrdy. Ugurly ylgap gelenden, Bally üzümi oňa tarap oklap goýberdi. Ugurly üzümi eli bilenem däl-de, ýüzugruna, agzy bilen gapyp aldy. Ballyň myhmanlary gülüp hezil etdiler. Ugurly bolsa, ýassyga ýaplanyp ýatan Bally Kaşanyň aýaklarynyň ýanynda it oturşyny edip oturyberdi. Bally Kaşan “Tur-aýt!” diýip, bir aýagyny galdyrandanam, Ugurly it kimin çyňsap hem waňkyryp çykyp gitdi.

Bally Kaşan uludan bir güldi:

— A...a...a...a-a-a!

Eşek aňnyran ýaly boldy.

— Äl, onyň-a edil artys edäýmeli eken-aý! — diýip, myhmanlaryň biri gülküden ýaşaran gözlerini süpürse, beýleki biri:

— Eýlekiden bir habarly dälmi şonyň? — diýip, iňkisli sorady.

— Äý, oňa eýleki nämä gerek? Şonsuzam, Alla tarapyn onuň keýpi mydama tutgun, ökjesi ýere degenok. Awda-zatda dagy towşany kowalap tutýar-a...

* * *

— Sen bir şo haramdan datmadyň gerek?! — diýip, Paşaguly aga-da birki gezek münkürlenip sorady.

— Äý, meň-ä, öň näme edip – näme goýanym ýadyma düşenok...

— Weý, ony bilme kyn däl-ä. Häzirler çekesiň gelýämi?

— Eger-eğer... ysyny alsamam, ýüregim bulanýar.

— Hä, onda bolýa... Ýöne, dadaýmagyn, dadaýmagyn, dadaýmagyn! Bir gezejik datdygyň — gutardygyňdyr, soň yza ýol ýokdur, oglum... Saglygyň keýpindenem gowy keýp ýokdur. Özüm — mugt! Allañ beren arassa, mugt, şeýle uzak keýpini eliňden alyp, şeýtan oň ýerine, hapa, gymmat, baş-on minutlyjak amanat keýpi sokjak bolar. Şonda, oýundanam eliňi uzadaýmagyn, uzadaýmagyn! Soň eliňi yzyna çekip bilmersiň... Ýogsa-da, sen nähili, sepiňi bildireňok gerek?

— Bilenoklar öýdýän. Ýöne şo ýarak itleri menden gorkmasyny goýdy, deňinden geçsem, hyrlap, topuljak bolup dur.

— Syrygyň...

— Ýanymda!

— Onda, ýüzüne seredýänsiň. Itiň ýüzüne seretseň, gahary gelýändir ýa-da gözünden seň ýagdaýyňy aňýandyr. Görmedik bol-da geçiber öňküleriň ýaly!

Ugurlynyň indi sag adamyň gözi bilen görülen zatlar hakdaky gürrüňleri Paşaguly agany has-da haýykdyrdy. Ol daşyndan şunça synlasa-da, zat bilmeýän eken.

Ugurly indi ýek-tük gyz-gelniňem özüni Ballynyňkydyr Züleyhanyňka “ýumşa” ýollap ugranyny aýdanda, Paşaguly aga tas däliräpdi:

— Wah, elime berseler bir pilimýody! Şu, girsem bir çetinden... — Paşaguly aga edil okopdan çykan ýaly, ör-boýuna galdy. — Tü-tü-tü... ta-ta-ta... juw-juw-juw... tark-tark! Me saňa, Bally, me saňa, Züleyha, me saňa, aňdarha!

Ugurla indi Paşaguly agany köşeşdirmek iş boldy.

* * *

Ugurly şunça ýeserlik satyp, näçe dälilige salsa-da, onuň bu aýylganç howludaky “abraýy”, nämüçindir, gün geldikçe pese gaçyp barýan ýaly. Ynha, bu günem Bally Kaşan oňa paýyş sögdi, wah, özüne sögülse, Ugurly beýle ölüp-direljegem däl welin, ... ejesine sögdüler. Rüstem öküz ony ýene ýençdi, ýarak köpek bolsa Ugurlynyň tas aýagyndan alypdy. Ýa şu zatlary Ugurly duýmandyr ozal...

Illeriň, görüp otursaň, öý-ojagy, şo ojakda-da “Nirä barýaň, bidöwlet?!” diýip arlap oturan kakasy, “Aýgaýdyňmy, balam?” diýip pyşyrdap oturan ejesi bolýan eken. Hany olar?

“Seniň, inim, ýolbars ýaly kakaň, akmaýa dek ejeň bardy, ikisem ir gitdi, gaty ir gitdi... — diýip, öňräk Paşaguly aga bir gepinde aýdypdy. — Ikisine-de, günäsini it götersin welin, agaň sebäpkär boldy. O-da soň jaýyňyzy satdy-da, şo pullaryň gutaran ýerine çenli çekip-çekibem, öldi. Gerre diýlen zat, inim, anha, şeýdip goýulýa...”

Öň bilinmän-duýulman ýörlen zatlaryň bary birden üstüne çozup, näçe ýyldan bäre ýarym ukuda ýatan ýaş beýnem sorkuldap-jygylap, Ugurlynyň ýene aňkasyny aşyryp barýarlar.

Ol bu zatlara çydaman, günde bir gezek Paşaguly aganyň ýanyna gelende, aglaýjak-aglaýjak bolýar.

— Men-ä bir däliräp açylan, häzirem kelläm aýlanyp dur... Saňa akyl bermäge bolsa, hiç çakym ýok, atam! Ýöne menem käte pikir edýän, kän pikir edýän... İn soňda-da, seniň şo “Ta-ta-ta, tü-tü-tü... tüw-tarkyňdan” gowusy ýok bolaýmasyn diýen pikire gelýän. Nähili, dogrumy şunym?

— Äý, onyň-a bir... Bolanok!

— Nämüçin bolanok?

— Menem seňki ýaly, käte bir däliräp alýan. Şonda aýdaýýandyryn-da. Senem ony... Bulary beýdip alyp bolmaz.

Ugurly ýalt edip, gapa bakdy.

— Nämе, oglum?

— Äý, hiç-le... Gapyň önünden bir zat geçen ýaly boldy, şaglap.

— Gulagyň şaňlandyr. Bally Kaşan gözleýändir seni... Ýaňyja nämе diýip otyrdym-aý?

— “Alyp bolmaz” diýdiň.

Paşaguly aga birsalym böwrüni diňläp oturdy:

— Howwa-a... Bu gidip barşyna, Bally Kaşanyň elinde kän pullar üýşer. Haram pullar! Eýýäm üýşendirem... Haram puluňam etmejek, etdirmejek işi ýok... İn möhüm orun-ýerlerem şolarda bolar, gerek bolsa, suň ýaly ýaragam... Paşagulyň-a bular gowuz ýerine urdy, obanam. Emma, olar muň bilen oňaýmaz. Olar in soňunda, ýurdy ýykarlar. Bu gün şularyň baş manadyna satylyp, olary görmezlige salýan, “Eý, sen-eý, gowuja bolgun-eý!” diýip sypdyryp goýberýän adamlar, ertir olaryň önünde sazanaklaşyp, sandyraklaşyp, aman diläp durarlar... Şuňa adamlar neneň düşünenoklarka? Ýok, muny beýdib-ä goýup bolmaz. Muny hökman Ýaşula ýertirmeli, oglum!

Daşarda ýene bir hysyrdymy-pysyrdymy, eşidilen ýaly boldy. Bu gezek muny ikisem eşidip, ikisem diňşirgendi. Soň Ugurly böküp turup, gapyny serpip goýberdi. Şonda, bir ýerlerden gaýyp gelen iki sany garlawajyň jibirdişip, Paşaguly aganyň ýarysy ýykylan jaýynyň üstünde perwaz urup ýörşüni gördüler. Geçen ýyllyk gurup giden höwürtgelerini gözleýärm-nämemi... Tapylmadyk bolarly, garlawaçlar jibrine-jibrine, gözden ýitdiler.

— Ýene-de ýaz geläýd-ow! — diýip, Paşaguly aga uludan demini aldy. — Düýn-öňňinki güpür-tapyr, apy-tupanam garlawajyň gaýy¹⁾ bolmaly-da onda... Öz-ä bir, dynnym ýaljak guş welin,

¹⁾ (* Ýaz paslynda, käbir göçegçi guşlaryň — gök garganyň, garlawajyň, hüýpüpigiň gelmeziniň öňýany, howa üýtgäp, bir alamat bolýar. Köp ýerlerde muny şol gelýän guşlar bilen baglanyşdyryp, şol hadysalary “Gök garganyň gaýy”, “Hüýpüpigiň gaýy” ýa-da “Garlawajyň gaýy” diýip atlandyryrlar. — Awtor.)

gör-ä ediberşini! — diýip, ol gürrüňi garlawaja tarap sowjak boldy, birdenem: — Batyr doglanda-da... — diýdi-de, dymdy.

... Ýazyň yzy jyzyrdawuk tomsa ýazdy. Günlerde bir gün Bally Kaşaňyň derwezesi yňranjyrap açyldy-da, ýagy süpürilmedik, täzeje “Jip” keýerilip howla girdi. Edil şo gün Paşaguly aga-da derwezesini jygyldadyp ýapdy-da, ýegdekläp, nirädir bir ýere rowana boldy.

* * *

Kyýamatlyk atasyny gaty küýsän Ugurly bir gün gelse, Paşaguly aga derwezeden girilen ýerde ýüzin düşüp, süýnüp ýatyr. Ugurlynyň ýüregi ýarylan ýaly, gygyryp, silterlemesine ol diňe çalaja iňňildi bilen jogap berdi. Ugurly ony süýrekläp, öýe salanda, Paşaguly aga elhenç yzadanmy ýa-da öz öýüniň mährem ysyndanmy, birden huşuna geldi, gözlerini giňden açyp, töweregine seretdi. Şonda Ugurlyny tanadymy ýa-da ony Batyrdyr öýtdümi, ysgynsyz ses bilen:

— Meni elleme, meni gozgama, oglum... Maňa ýagşylyk etjek bolsaň, gozgama! — diýip, ýalbardy-da, ýene özünden gitdi.

Ugurly nätjegini bilmän, elewräp durka, birden, obanyň içinden ülpüldäp geçýän Aşyr doktor ýadyna düşdi. Eňdi.

Oba lukmany onuň bulam-bujar gürrüňini, çakylygyny, soňra-da öz böwrüni diňläp, birsalym oturdy. Çagyrylýan ýer-ä bir Taňrygargan, ýykylan öý, çagyryňam — Hudaý uran bir däli ýigdekçe...

Paşaguly aganyň Bally Kaşaň bilen gyr ýagydygynam Aşyr doktor gowy bilýär. Bally Kaşaň-da Aşyryň özüniňem käte işjagazynyň düşäýmejigi bar... Garaz, kyn-da!

Ýene-de, öz lukmançylyk borjy ýadyna düşendir-dä, Aşyr doktor gaşyny çytybrak:

— Bolýa, bolýa, barýan! — diýdi.

...Lukmanyň ýapgydyr sargylaryndan, däri-dermanlaryndan, sanjymalaryndan soň, meýmiräpmi — usurgapmy, uka giden Paşaguly aga, gije ýarymdan ötensoň, ýene Batyry idäp ugrady:

— Batyr jan, olar köplük, sen ýeke... Olaryň hemme zady — kazy bilen müftüsem, goragçysy bilen soragçysam, arkasam-döşem... hemme zady bar... Seniň hiç kimiň ýokdur, Batyr jan... Oglum... Sen gaç-da, başyňy gutar! Mähriban... eziz... ikimiz bile bolmasak, bular alýa bizi... Batyr jan!!!

— Hä?! — diýip, Ugurly aglap goýberdi.

Paşaguly aga ýalpa gözünü açdy, ol Ugurlyny tanajak bolýan ýaly, onuň ýüzüne uzak wagtlap seretdi. Soňam, düşnükli, aýyl-saýyl edip:

— Ugurly! Oglum! — diýdi. — Hol ýorganlaň arasynda bir tilpunjyk bardyr, şony sen al! Batyrdan sypyp galan ýeke-täk neme şol... Şoň gapdalynda-da bir ýerde pul bardyr... Ü-hü, üh-hü... — Paşaguly aganyň erniniň bir gapdalynda gan göründi. — Sen gaç, oglum... Ü-hü-hü-hü... Batyr jan... Batyr, gaç...

Paşaguly aga ýene-de uka, öz ömründäki iň agyr, iň süýji, iň soňky ukusyna gitdi.

* * *

Paşaguly aganyň kyrkynda bir çetde ýygrylyp, ýere seredip oturan Ugurly başyny galdyranda, kyýamatlyk atasynyň birden tapylan ýegeni Atduşyň “Ýeri, sen bu ýerde näme işleýäň?” diýen manyda, özüne ýigrenç bilen bakýan nazaryna uçrady.

Şeýdilmände-de, Ugurlyny indi bu howluda saklajak zat ýok.

Märeke sowlansoň, Ugurly yerinden turdy-da, üst-başyny kakyşdyryp, gapdalynda ýatan syrygynam ýatdan çykaryp, göni... Bally Kaşaňlara tarap ugrady. Ol ýoldan yzyna gaýdyp, syrygyna aldy welin, onuň entek üst-başyny kakyşdyryp duranyny, syrygyny ga:ldyranyň-a hijem görmedik oba adamlarynyň özüne geň galyp seredişýänlerinem gördi. Şo duran yerinde-de, syrygyna atlanyp, çapyp gitdi.

Ýylanyň gözünü gören serçe janawaryň pysyr-pysyr edip, onuň edil agzyna barşy ýaly, Ugurly ýene Ballynyň hinine bardy. Paşaguly aga “Gaç!” diýip, şunça sarganam bolsa, etmedi. Ýene-de Bally Kaşaňyň “ýumuş” oglany hem-de “ýuwuş” oglany (“Jipi” ýuwmalý!) bolup geziberdi. Öň känbir agram görüp, ýadamadyk beýni bolsa bu aýylganç howlanyň içindäki-daşyndaky bolýan zatlaryň, ondan daşaryk uzap gidýän hem oňa gelip gutarýan gözilmez ýollaryň baryny nebsewürlik bilen özüne siňdirip dur, siňdirip dur.

Bir gün agşam, Ugurly nobatdaky “ýumuşdan” gaýdyp gelip, Ballynyň derwezesini ýaňybir kakjak bolanda, içerden Paşaguly aganyň ýegeni Atduş zompa çykaýdy. Bu pete-petlikden az-kem aljyran Atduş ýegen, başga näme diýjegini bilmän, “Hi-hi-hi!” etdi. “He-he-he!” edip, Ugurlam däli gülküjigine tutdy. Atduş “Näme, görneňok-la-how?” diýdi-de, garaňkyda sumat boldy. Başga bir gün bolsa, Ugurly bir bahana bilen Paşaguly aganyň howlusyna baranda, içerde, Atduş ýegeniň daşynda meý-mes bolşup oturan öz köne “müşderilerini” gördi. “Bular Paşaguly agany gabrynda-da arkaýyn ýatyrjak däller-ow!” diýip, ol ýigrenç bilen pikir etdi.

... Şol günleriň birinde-de, “Arjanowy aýrypdyrlar!” diýlen gürrüň Ugurlynyň gulagyna degdi. Arjanowyň etrapda in ketde hukuk goraýjydygynam ol şo gürründen bildi. “Ýerine-de, paýtagtdan bir ýaş ýigidi getirib-ä goýanmyşlar”.

* * *

Wagt diýlen hökmürowan, gör, neneňsi äpet-äpet ärleri, gör, niçiksi beýik-beýik haramzadalary öz emrine boýun etdi. Biz oňa boýun bolman, kimmişdik?!

Täze eýýam, täze heňňaw, Ýurt başyna täze Baştutan geldi.

“Gül ýaly... Bal ýaly... Gülala-güllük! Hezillik!” diýlen jadyly, neşeli sözlerden meýmiräp, irkiljiräp oturan ýurt birden ukudan açylan ýaly, silkinip gitdi.

Öň terslin-oňlyn, egri-gyşyk, başly-barat, başaşak goýlan zatlaryň köpüsi ýerli-ýerini tapyp ugrady.

Semizlikden ýaňa gözleri ýumlup, gulaklary ýitip giden Bally Kaşan bu gezek ahmal galdy.

Kazylaryň, prokurorlaryň, hukuk goraýjylaryň köpüsi ýyldyrym çaltlygynda çalşylyp ugrady.

Bally Kaşan munda-da äwmedi. “Äý, indiki geljekleriňem agzy bardyr-a, bokurdagy deşikdir-ä!” diýdi.

Birdenem...

— Adamlar! Neşe belasynyň garşysyna barymyz, agzybirlik bilen aýaga galmasak, göreşmesek bolmaz!

Täze Ýurt baştutanynyň bu sözleri Bally Kaşanlar üçin tomsuň günü gök gürlän ýaly boldy.

Şu çaka çenli muny şeýle batyrgaý, şeýle aç-açan aýdyp bilen adam bolmandy.

Işgaýdan Bally Kaşan munda-da hiç zat aňmady. “O nähili? Şunça ýyllap “Bizde ýok!” diýlip gelnen zadyň, ýok zadyň garşysyna bular nähili göreşjekkä?”. Ol ätiýaçdan, oňa-muňa, etrapdyr welaýata aýlanyp, tanyş-bilşu — dost-ýarlaryny barlaşdyryp gaýtdy. Göräýmäge, barysy, bar zat ýerli-ýerinde.

“Äý, diýerler-de, goýarlar. Öňem şeýdilýädi, ýene şeýderler”.

Kän wagt geçmänem, onuň örän uly diýip ýören tanyşlarynyň biri ýüzüni garaňka tutup, reňni-roýy gan-petsiz, eginleri pogonsyz, ýönekeý eşikde Ballynyňka geldi:

— A-how, Bally, “Türkmeni dürtmeseň – duýmaz” edip oturma-da, öz gara başyň gamyny iý, ýogsam, seniň öz kokunyňy iýýäler basym...

Bally Kaşan hasanaklap, derhal aýaga galdy. Emma, galaňda, nirä gitjek? Bu malu-mülk, bu agyr döwlet bilen görünmän-bilinmän, birden göterilip bolýarmy? Şu günde-ertede täze “ýükem” geljek. Ol “ýüki” garşylap-ugratmasa, Ballyň kokunyny, anha, şonda iýerler. Asmana uçaý sen...

Emma...

Içine-daşyna näçe pullar siňen bu köşgi-eýwany, eýsem, kime goýjak? Şärikdeşiň Züleyhany, ähli öten-geçene, giren-çykana şaýat — Rüstem öküzi, in bärkisi, Ugurly dälini nätjek? Däli bolsa-da, depek bolsa-da, zýynda artykmaç şaýat nämä gerek? Onuň däli-depekligine seretmezler, aýtdyrlarlar. Rüstem öküziniň içine bir depende, bilbil ýaly saýradarlar. Gerek bolsa, gapyňdaky itiňe çenli gürläp, şaýat edinäýsin şular...

... Ertesi ir säherden, bu howla, dogrudanam, bir alamat aralaşdy. Ilki bilen-ä, derwezäniň agzynda irkiljiräp duran Rüstem öküziniň edil burnunyň öň ýanyndan bir garlawaç gaýdyrylyp geçdi-de, howla sümdi. Ýerden ýörän jandar bolsa, Rüstem öküz ony nätmelidigini bilýär welin, asmandaka alajy bolmansoň, diňe “Hüşt... hüşt... häýt!” diýmek bilen oňaýdy. Garlawaç höwürte gurnara bir amatly ýer peýläp ýören bolarly. Ýöne ol munda kän eglenmedi. Rüstem öküziniň önünden ýene bir gezek okkesdirme geçdi-de, gaýyp boldy. Rüstem öküz bu gezek “Hüşt!” diýmäge-de ýetişmedi.

Onuň yz ýanyndan, Bally Kaşanyň gezelenç seýline goýberilen aw iti Laýka güüm-jürüm boldy. Nirä gitse-de, “Laýka-a!” diýlenden, seňkildäp geläýýädi welin, gelenok, ynha...

Howluda daňylgy duran ýarak köpegem, daşardan maşyn sesini eşidip, haýbat bilen üýrjek boldy-da, birdenem, adam üsgüren ýaly, “Kühhä-kühhä...” edip, üsgürip ugrady.

Bally Kaşan maşyn sesine atylyp çykdy. Görse, “hatarly kerweni” gelipdir.

Bally “ýükli” maşyny howla salandan, “ýük” getirenleri assyrynlyk bilen soraga tutdy. Ýollar gowumy? Hiç hili üýtgeşiklik ýokmy? Ýolda-yzda dartyşyp-çekişen, münkürlük eden bolmadymy? Maşyny barlanlarynda nähili, öňküler ýaly göwünli-göwünsizmi ýa... Ýok, bar zat öňki-öňkülik ýaly-la!

Onda-da, nämedir bir zat Ballynyň böwrüne sanjy bolup dur. Göwnüne bolmasa, kimdir biri gulagyna “Ynanma, ynanma, ynanma!” diýip pyşyrdap oturan ýaly.

* * *

Ullakan ýük maşyny howla girip, Bally Kaşan ikiýana zowzuldap ugran wagty, bilniksizje ýitirim bolan Ugurly az ýöräp – köp ýöräp, iki ýoluň aýyrdyna geldi. Sagdaky ýol-a etrap merkezine, çepdäkem hol garagörnümdäki belent gonamçylyga baryp gutarýar.

Paşaguly aga bilen geçen gyş şu ýerde maşyndan düşüp, soň öwlüýä tarap pyýadalap gidişleri Ugurlynyň göz önüne geldi. Ol “atyň” başyny çepe burdy.

... O wagt, üstüne akja gardan, ýukajyk kepen atynan mazarlar, göýä, üşeyän ýaly ýa-da kimdir birinden, nämedir bir zatdan gorkýan ýaly, bir-birine gyslyşypjyk ýatyrdylar. Indi bolsa, ýazyň ýyly demi süňklerine ornan ýaly, birhili ýazylypdylar... Ugurlynyň ejesiniň şo gyş gününde, akmaýa çöken ýaly bolup oturan guburynyň üstüne-de o görgülä dirikä nesip etmedik ýaşyl begres ýapylypdyr.

Hanha-da Batyr! Onuň guburynyň başujundaky daşa siňdirilen suratyny uzagrakdan synlasaň, Batyr öz mazaryndan kellesini göterip, garagolja gözlerini ýyldyradyp oturan ýaly duýulýar. Batyryňam, ondan daşrakdyru-ýakynrakda ýatan mazarlaryňam başuç daşynda kileň “1970...” ýa-da “1971...” diýip başlanýan ýazgylar dur. Aglaba, Ugurlynyň deň-duşlary. Edil Paşaguly aganyň 1923-nji ýylda doglup, 1941-de-de urşa giren deň-duşlary ýaly...

A-how, oglanlar, bu nätdigiňiz boldy?! Beýdip, palaç ýaly pürrelän kim sizi? Ýa şeýdip, azapdan dyndyk edip ýatyşyňyzmy indi? Yzyňyzda ganlar aglap galanlaryň halyndan, heý, habaryňyz barmy siziň?!

Ugurly “atyň” başyny yza öwürdi. Etrap merkezine ýetibem, heniz ýeke gezek görmedik-girmedik jaýynyň salgysyny almak üçin, aýak çekdi. Yzyndan has-haslap gelýän pyýada ýüzlendi:

— Agam, bi milisäň jaýy nirräkdir?

Ugurly, ýaňky pyýada pyňkyrar öýdýärdi welin, ýok, pyňkymady, gaýtam, “Mundan beýläk gidersiň, ondanam — eýläk!” diýip, anyk, düşnükli salgy berdi.

Emma, ýaňky pyýadanyň diýýän ýerinde bir däl-de, iküç sany howly, iküç sanam derweze bar eken. Ugurly bularyň haýsyna girjegini bilmän, biriniň önünde aýak çekdi-de, yzyna garanjaklady. Görse, hálki salgy beren pyýada meňzeş ýene bir pyýada hasanaklap gelýär. Geň ýeri, Ugurly entek zat soramanka, ýaňky pyýada bir eliniň başam barmagyny gapdal ýatryp, Ugurlynyň deňindäki derwezä tarap ümledi-de, ýoluň o ýüzüne geçdi. Ugurly syrygyny derwezäniň daş ýüzünde, bir agajyň aşagynda duwlady-da, howla, ondanam aňryk — iki gat jaýa girdi. Girendenem, bir papakly ýigit onuň al-petinden aldy:

— Nirä?

— Başlygyň ýanyna, weý?! — diýip, Ugurly geňirgendi. — Iň ulusynyň ýanyna! — diýibem, sözünü has bekitdi.

Nobatçy ýigit onuň sal-sal eşiklerini, ýalaňaç aýaklaryny boýdan-başa synlady-da:

— Men şol —başlyk! — diýdi. — Aýdyber, näme?

Ugurlam öz gezeginde ony mazaly bir synlady-da:

— Tazesimi? — diýip sorady.

— Howwa, iň täzesi!

— Onda... sen meniň Bally daýymy tanaýaňmy?

— Howwa... tanaýan. Bol-how, aýt basymrak! Bärde kän durmak bolanok.

— Şoňka täze ýük geldi. Häzir howlusynda dur. Alplar obasy, Gahrymanlar köçesi, altmyş altynjy jaý... Özem zatlaryny ýygnaşdyryp ýör. Uçara bildem bar, maňa “Jipi” ýuwup goý, men ertir irden bir ýere gitmeli” diýdi.

Nobatçy bu dälipsisint ýigdekçäni basymrak ugratmak üçin, öňündäki depdere howul-hara bir zatlar belleşdirdi-de:

— Bolanymy? — diýdi.

— Howwa... Haçan barýaňyz?

— Sen gidiber arkaýyn! Bararys, bararys... — diýip, nobatçy öňünde duran gara telefona ýapyşdy. Ugurlynyňam öz telefonjygy ýadyna düşdi. Ol goltugyndan telefonjygyny çykardy-da, “jüýk” etdirip, düwmejigini basdy:

— Şo tilpunyň nommuryny maňa-da aýt-la, başlyk?!

Onuň elindäki telefony çaga oýnawajydyr öýden nobatçy ýylgyrды-da, kellesine gelen sanlary aýdyşdyryp goýberdi.

— Bolýa, sagja bol, başlyk! Ýöne barsaňyz, meni hökman tapyň! Maňa Ugurly diýýäler, Ugurly Alpam diýäýýäler... Men hemme zady görkezerin.

Ugurly iki gat jaýdan çykyp barýarka, pete-pet gelen sypaýy geýnüwli, goltugy papkaly ýaş ýigidiň deňinden oýturaklap geçdi-de, derwezä tarap ýumlugdy.

Ol ýaş ýigidi gören nobatçy bolsa, oturan ýerinden zöwwe turup, dim-dik boldy-da, sag elini papagynyň etegine ýetirdi:

— Ýoldaş Mämmeşayew! Men etrap içeri işler bölüminiň nobatçysy seržant Keljäýew! Siz ýokkaňyz, hiç hili hadysa, hiç hili täzelik bolmady. Hemme zat gülala-güllük!

Nobatçynyň bar gorkusy — başlyk dälini görendir, indem “Bi bärde entäp ýörenler näme?” diýip gygyrar öýdýärdi. Emma, başlyk hiç zat diýmän, diňe başyny atdy-da, öz kabinetine tarap geçip gitdi.

Nobatçy içinden “Hudaý sowdy, hernä!” diýip, ýeňillik bilen dem aldy.

Ugurly daş çykansoň, syrygyny goýan ýerinden tapmady. Şondanam möňňürip, Bally daýysynyň gaşyna gaýtdy.

* * *

Bally Kaşanyň howlusynda bolsa geň-taňlyklar dowam edýärdi. Öýlänara bir seretseler, yük maşynyň iki tekeri birden boşap, pyssaryp ýatyr.

Bu artykmaç kellagyrylary birýüzli edip, Bally Kaşan öz myhmanlary bilen ýaňybir şagal mesligine başlanda, daşarda gopan ýakymsyz erkek agysy onuň ganyndan garynja ýörän ýaly etdi. Ol myhmanlarynam unudyp, daşaryk ylgady. Görse, derweze tarapdan ulili bilen möňňürip, Ugurly gelýär.

— Näm boldy, nämä zörledýäň?

— Atymy ogurlodylo-o-o-or...

— Häý, atyň başyňy iýsin seniň... Ýit, ýok bol!

Ugurly şol möňňürip barşyna, öz höwürtgijigine sümdi.

Ballynyň şu günki irginsiz, düşnüksiz howsaladan, agyr-agyr pikirlerden, sebäpsiz gorkudan ýaňa gysylyp-gysylyp bir gysym suwa dönen ýüregi, ýaňky zorruldydan soň, henizem ýerine gelmän, bogazynyň aşak ýanynda bir ýerde tars-tars urýardy.

Ýamaşgan myhmanlaryň ýanyna baransoň, olara syr bildirmezlik üçin, Bally ýene şol köneje emeline tutdy: hem iýdi, hem gürlledi, hem güldi.

Şol aralykda-da onuň öý telefony yzly-yzyna, howsalaly jyrlady. Bally trubkany galдыryp, “Alýo!” diýenden, “guk-guk-guk” boldy. Bally Kaşan ýerinde oturyп-oturmanka, ýaňky telefon ýene jyrlady. Bu gezek aňyrdan bir aýal sesi “Allo...” diýdi-de, yzy ýene “guk-guga” ýazdy. Kimkä bi işini tükeden? Züleýhaň sesine-hä meňzemedi.

Züleýha, Züleýha... Şu gezek şu ýüküň günäsi-sogaby, girdeji-çykdaýysy Züleýhanyň boýnuna atylaýsa, näderkä? Erbet pikir däl-ow şol! Görgüli, köpden bäre obada birinji bolmagyň, Ballyň sarkyndysyny däl-de, “gaýmak” ýalamagyň arzuwynda. Arzuwyna ýetsin-dä bir gezejik. Barybir, sen indi hiç zada ýetişmeýäň, Bally! Bu “yük” seniň nesibäň däl, Bally! Gaçmaga ýetişseň, zor boldugyň, Bally!

Bally Kaşan jübülerini sermeläp, el telefonyny gözledi. Soňam, telefonly pikirini goýbolsun edip, Rüstemi çagyrdy:

— Eý, öküz, bar, o dälä aýt, Züleýhany çagyrsyn! Dek häzir...

Ýogyn ardynjyrama Balla öýde myhman barlygyny ýatlatdy. Ol ýene ha-ha-haýlap ugrady. Düşnüksiz gülküdir gürrüniň arasynda, Bally “ýüküň” edil öňküleri ýaly kabul edilip, gürleşilişi ýalam tölenjekdigini düşnükli edip ýañzydanson, häliden bári biri-biriniň ýüzüne soragly seredişip oturan myhmanlar az-kem ynaldylar. Ortadaky hantagtanyň üstünde kiçiräjik heýkel ýaly hekgerip duran suwçilimiň közi täzedden köräp, lykyrdysy ýygylaşyp, tüssesi goýalyp ugrady.

... Ilkagşamnyň ümüş-tamşynda, derwezäniň önünde sortduryp, kä köçä seredip, kä ýeňsesine diňşirgenip duran Rüstem öküz, ol gaýradan çalt-çalt ýöräp gelyän pyýadany saýgaryp, hüşerildi. Pyýada onuň deňrägine geliberende, ädimini gowşadyp, birdenem sägindi-de, Rüstemiň ýüzüne seretmän:

— Hojaýnyňa aýt, ertir ablawa⁾ boljakdyr! — diýip pyşyrdady-da, ýöräberjek ýaly edip, ýene kürtdürdi: — O däliňizem-ä polisiýa baryp gaýdypdyr...

Pyýada alagaraňka garyşyp, gözden ýitdi.

Azarlap, eňkamy giden, içinden Balla-da, myhmanlara-da, Ugurla-da, ýaňky gelip-geçene-de sögünip duran Rüstem öküz içeri girmäge-de ýaltanyp, duran yerinden Bally Kaşaña jaň etdi:

—Hojaýyn, daş çyksana, bir zad-a boljak diýýä...

Bally Kaşan el telefonyny bada-bat öçürip, böküp turdy.

Şu aralykda bir ýerden tapylyp, ýaňyja gapynyň bosagasynyň agzynda süýnen Laýka, içerden düňk-düňk ayak sesini eşidip, hasanaklap galdam welin, ýetişmedi, batly açylan gapy onuň kellesine jarkyldap degdi. Laýka waňkyryp gaçdy.

— Häýt, seniňem bir... — diýip, Bally Kaşan salpygulagyň yzyndan sögündi. — Näme, senem indi gapy diňleýänçi goýdularmy?!

Rüstem öküz “O... o... o... u... u... u...” edip durşuna, öz düşünmedik zadyny düşündirjek boldy:

— Bir-ä gelip-gitdi... “bylaw” boljak” diýdi.

— Näme?

— Äý, şeý diýýä-dä, “bylaw” diýýä-dä, “hojaýnyňa aýt” diýýä.

Rüstem öküziniň bu haňk-huňkunyň manysy, gulagyna gögeýin giren ýaly, kellesini silkeläp duran Bally Kaşanyň aňyna soňurrak ýetdi:

— Nä-ä-me-e?!

Ýakasyndan ebsitlenip tutulan Rüstem öküziniň dilem tutuldy:

— Ho... ho... ho... men-ä... o... dälem...

— Näme diýýän?

— Ugurly dälem... polisiýa barypdyr diýýä...

Bu habar Ballyny has-da guduzlatdy, ol Rüstem öküzini öňküsindenem beterräk silterledi:

— Şo däli haramzada gelensoň, şu taýdan diri çykaýmasyn, eşitdiňmi? Ýöne soňrak, gijiräk, düşündiňmi?

Daşardan maşynyň signaly eşidildi.

* * *

Ugurly baryp, “Züleyha!” diýenden, edil öňden garaşyp oturan ýaly, içerden biri omzap-münzäp daşaryk çykdy. Pah, seniň “Züleyha” bolaýşyňy! Aýal lybasyna giren öküz gassaby ýaly, gözleri ýekegapanyňky ýaly, boýun diýeniň ýitip gidipdir... Emma, muňa seretmezden, “Bally daýym çagyrya!” diýlenden, Züleyha keýik ýaly böküp, içeri girdi-de, derrewem çykyp, “Toýotasyna” atlandy. Ugurla “Mün!” – zadam diýmän, etek atly — ýeň ýedi, tozan turzup gaýdyberdi. Ugurlynyň “aty” öňkudanam täze, o-da onsoň jylawy ýazdyryp, ras basdy gamça.

Bally Kaşanyň derwezesiniň önünde Ugurlynyň aty ürkdi, özem gorkdy. Öňler Ugurly aňyrdan at çapdyryp, “Aç, aç!” diýip gygyryp gelenden, Püstem öküz dereçäni açardy-da, Ugurly deňinden geçip-geçmänkä, ýeňsesine bir şarpygy sugşurmaga çalşardy, bu onuň “gapy hakydy”.

Emma, bu gezek dereçe açylmady, Rüstem öküzem yerinden butnaman, iki elini bykynyna urup, “hos-hos-hos” edip dur.

— Rüstem! Gelmedimi ol? — diýip, howludan Ballynyň haýkylygy eşidildi. Beh, Züleyha entegem...

⁾ Oblawa — töwerekleyin gabaw. — Awtor.

Rüstem öküz ýene birsalym “hossuldap” durdy-da, dereçäni açyp, Ugurla “Gir!” diýen yşaraty etdi. Ugurly uly howatyr bilen, Öküziň deňinden geçip, howla girdi.

Züleýhanyň maşyny eýýäm howluda dur.

Bular başga kime garaşarlarka?

Bally Kaşan-a Ugurlynyň ýüzüne-de seretmän, jaýyna girip gitdi. Ugurlam öz ýatyp-turýanja hütdüğine tarap yöneldi. “Sen gaç-da, başyňy gutar, oglum...” Ugurly diňşirgenip, aýak çekdi-de, ýeňsesine gaňryldy. Görse, Rüstem öküz henizem iki elini bykynyna urup, onuň yzyndan seredip dur.

Ugurly yşygy ýakman, öz hütdügiň ýeke-täk penjiresinden seredip, kän oturdy. “Başlyg-a gelmäni goýbolsun edäýdi öýdýän?” Ugurly telefonjygyny ýagta tutup, düwmejigini basdy. Jüýk-de ýok, jyk-da... “Be-e, gelmese, nätmeli?”

“Sen gaç, oglum...”

“Bulary taşlap, nirä gaçjak? Hany, akyljygym, pikir et!”

Ugurlynyň bir ýyl içinde eýýäm öz ýaşı bilen deňeçerleşen akly aldygyna işläp, oňa her minutda bir ýol salgy berýärdi. Ýöne, hiç birem bolanok.

Adamyň akly öz ýaşyndan birazajyk öňde gitse, gowy... Şu howlyny, bu Ballyny garawullap ýatanyň bilen, bularyň hatda külüni asmana sowranyň bilenem iş bitmejekdigine düşünmek üçin, ýigrimi ýaşyndaky ýigide, iň bolmanda, ýigrimi baş ýaşly akyl gerek.

Içerde Ugurly urunýar, daşarda — Bally. Ugurly hütdüğine syganok, Ballam — köşgi-saraýyna.

Ugurla-da, Balla-da şunça “Gaç!” diýilýär welin, ýa ynananoklar, ýa nirä gaçjagyny bilenoklar ýa-da hersi ilki gaçmany namys bilýär, garaz, ikisem gaçaýanok.

Bally ýerzeminine bir girdi-de, esli salym eglendi. Soň çykyp, “Jipe” bir zatlar ýükledi. Maşynyň gapylaryny ýapybam, daşyndan birlaý aýlanyp çykdy-da, öýe girip gitdi.

Ugurlynyň gulagyna daşardan maşyn tormozynyň jygyldysy eşidilen ýaly boldy. Gowuja diňşirgense, tormozyň jygyldysy däl-de, itiň çyňsamasyňa çalymdaş. Howluda hiç kim görnenok.

Ugurly ýuwaşlyk bilen daş çykdy, çyňsama ýene gaýtalandy, ýöne görünýän ýerde it-ä ýok. Bu sesiň ýerzemin tarapdan gelyänini çak eden Ugurly şoňa tarap ugrady. Ýerzemininiň gapysyny çekende, onuň gulpsuzlygyna geň galdy. Ol ýerzemine girip, yzyndan gapyny berk ýapdy-da, çyrany ýakdy. Görse, edil öň ýanynda gözlerini balkyldadyp, Laýka dur. Ol Ugurlynyň aýaklaryna gysmyljyrap, ýene çalaja çyňsady. Ugurly aşak oturandanam, salpy gulaklaryny onuň dulugyna sürtäp, ellerini, ýüz-gözünü ýalaşdyryp ugrady.

Laýka Ugurlynyň ýadyna goşany saldy. Ol bada-bat turup, goşanyň asylgy duran ýerine seretdi. Goşa ýerinde ýok.

Ýerzemininiň içem, doňuz giren ýaly, agdar-dünđer, her zat bir ýerde pytraşyp ýatyr.

Laýka ýerinden galdy-da, birdenem zatlaryň üstünden böküp, bir ýere sumat boldy, soňragam çyňsap, Ugurlyny çagyrdy. Ugurly onuň sesini yzarlap barsa, bir burçda, akyr-ukurlaryň arasyndan goşanyň nili somalyp dur. Ol emäý bilen goşany sogrup alyp, omrup gördi. Goşanyň iki gözüne-de ok sürülgi dur.

Laýka-da ýene Ugurlynyň aýaklaryna süýkenip, çyňsap, boýnuna böküp ugrady. Samsyk, awa gidiljekdir öýdýä şu wagt...

Ugurly goşany egninden asyp, gapynyň agzyna bardy-da, çyrany öçürdi. Şol wagtam daşardan agyr ädigiň gorsuldysy, soňam “Eý, e-eý, nirde sen-eý?” diýen ses eşidildi.

Ugurly ýuwaşlyk bilen gapyny gaýtadan kiltledi, garaňkyda, Laýkany görmese-de, oňa tarap barmagyny çommaldyp, “Çüş-ş” etdi.

Ädikler gorsuldap, yzlygyna geçdi. Soňragam, daşyň üstüne demir oklanan ýaly, bir zat alaşakyrdy bolup ýere gaçdy. Birdenem, Ballynyň:

— Tap! Ýere girenem bolsa, tap häzir! — diýen sesi geldi. — Hununy sorajak barmy onuň menden başga...

Rüstem öküziň ädikleriniň gors-gorsy bir ýakynlaşyp – bir daşlaşyp, ahyrsoňam ümsüm boldy, derwezäniň yňranjyrap açylyp-ýapylan sesi eşidildi. “Eý, eý, e-eý?”

Ugurly garaňkyda Laýka ýüzlenip, “Laýka, sen gal! Laýka, ýat!” diýip buýurdy-da, kildi ýazdyryp, ýuwaşlyk bilen daş çykdy. Gülki-galmagalyň çogup çykýan jaýyna tarap bukdaklap

barşyna, ol bir demre бүdredi, eglip seretse, tirsek boýly maşyn açary. Ugurly goşany egninden sypyrdy.

Gapynyň açylanyny, Ugurlynyň gireninem birbada hiç kim aňşyrmady. Törde keserip ýatan hünnigara myhmanam ilki Ugurlyny däl-de, özlere tarap gezelip duran goşany gördi. Ol diňe ýatan ýerinden elini gapa tarap uzadaýdy.

Şol wagt, garşysynda oturan Züleyha bir kagyzy uzadyp duran Bally Kaşanyňam kagyzy eli howada doňup galdy. Züleyha-ra, goşany görenden, çaşdy.

— Bally daýy, galdyr eliňi! Eýlekiler, sizem!

“Men aýtmadymmy?!” diýip, Bally Kaşanyň içinden biri igendi. Bally Kaşan bir eli bilen ýüzüni penalap, gyssanjyna gygyrdy:

— E-eý, dur! Taşla tüpeňi... Sen däl däl-eý... Oýun etme, Ugryş! Muň üçin, bilýänmi, näçe ýyl berýäler... Ýegen! Gowja bol! Ugra şu ýerden!

— He-he-he! Meň hatym bar, ýaş-şüli... Al bäräk açarlary!

— Maşynyňmy?

— Jaýyň, howlyň açarlaryny! Bol basym! — Ugurly goşanyň bir gulagyny şarkyldadyp, arkan gaýtardy.

— Olar nemede ahyryn, Ugryş, Rüstem öküz-dä... Häzir çagyraýyn, ýa özüň çagyraý, ýegen...

— Ballyş, seret, birinji ok-a şo çilimiň kellesinden, ikinjem — seniň öz kelläňden... Okla bäräk açarlary! Indi gaýtalaman!

Bally ýene “Ugryş...” diýenden, bir gümpüldi gopdy-da, ortadaky suwçilimiň tüsseläp duran kellejigi çym-pytrak boldy.

“Tüssesiz bomba” bilen edenini edip ýören pyýadalaryň bary, ýekeje goşanyň önünde ýüzin ýatdylar. Ýaňy bir huşuna gelip ugran Züleyha bolsa, suwçilimiň bir tikejigi maňlaýyna şapylap degenden, “Hiýh!” etdi-de, ymykly özünden gitdi.

Goşada ýene bir okuň galanyny Bally Kaşan gowy bilýärdi. Şonuň üçinem, ol indi gürlerek bolmady-da, ýüzin ýatan ýerinden, kiteliniň jübüsini döwür, bir düzümlük açary çykardy, ýüzüni galdyrmamam, açarlary Ugurla tarap oklap goýberdi. Bu däl ýigidiň niýetini ol entek aňyp bilenok...

Bularyň oturan jaýynyň gapysyny gulplap, daşyndanam hälki daýaw açary keseligine gysdyran Ugurly, seresap ätläp, goşany öňe gezäp, daş çykdy, hiç kim ýoklugyna göz ýetirip, derwezänem gulplady-da, ýoluň o ýüzündäki gyrymsylygyň arasynda ýüzin düşüp, Ballyň howlusyny garawullady ýatyberdi.

Bar zat ýerbe-ýer, goşa gapdalynda, Bally Kaşan gulp astynda... Ä birden täze başlyk sözünde durmasa näme? Eý, akylm... Bulary indi bu ýerden diri sypdyryb-a bolmaz... “Dogry!” diýip, Paşaguly aga pyşyrdady.

Emma, Ugurly bir zady — özündäki ýaly telefonyň Bally Kaşanda onusynyň, onda-da iň gowusynyň bardygyny, ýany telefonly Rüstem öküzinem daşarda bir ýerlerde gorsuldap ýörenligini ýatdan çykardy.

“Bararys!” diýenler geljek bolsa — gelerçe boldy. Geläýenok birem.

Goňşy köçeleriň birinde maşyn sesleri eşidilen ýaly boldy, ýene dym-dyrslyk. “Gaç, oglum...” diýip, Paşaguly aga ýene öňki heňine başlady.

Ugurly birdenkä depesinde gopan bir jarkyldyny eşitdi hem gözlerinden syçrap giden ody gördi. Depesinden ýogyn armatury inderen Rüstem öküziniň öz elinden açarlary gaňryp alanynam Ugurly duýmady. Ýaňy bir öz ýerini tapyp ugran juwan akyl ýene bu bedibagt kelläni terk etdi. Depesinden akan ganlar bada-bat gözleriniň önüne perde boldy. Emma, akylýň ýerine ýene däl güýç gelip ýetişdi, Ugurly uzak ýatman, bada-bat aýnaldy. Indi bu güýjüň önünde Rüstem öküz-ä däl, döwler duraýsyn! Ugurly gözlerini gapan gara gany süpürişdirip, daş-töweregine seretdi. Görse, Bally Kaşan küje, Rüstem öküz küje, Paşagulydyr Batyr küje... Diňe hol aňyrdan, agyr derwezäniň önünde Gitleriň bunkeriniň gapysyny açjak bolup, ýogyn syrtyny eýläk-beýläk gyşardyp duran Gimmleri gördi. Gimmleriň näme üçin hasanaklaýanynam ol bada-bat aňdy: häzir Gitleriň gaşyna baryp, “Ugurly Alpy tutduk!” diýjekdir. Tutarsyň-a sen...

Ugurly töweregini sermelände, gapdalynda ýatan goşanyň sowuk niline eli galtaşdy. “Gimmleriň” bu goşany görmän gidişine Ugurlynyň gülküsi tutdy. Ýöne häzir gülmek bolanok... Gimmler gidip barýar!

Ugurly Gimmleriň ýap-ýasy ýeňsesiniň edil çukurjygyny nyşana alyp, mäsäni gysdy. “Gimmler” duran ýerinde, haýatdan bökjek ýaly, dik ýokaryk bir towusdy-da, ýere ýazyldy. Ugurly daşyndan:

— Buýruk ýerine ýetirildi, ýoldaş Žukup! — diýdi-de, gursagyna patyladyp urup, ilkinji “ordeni” öz döşüne dakdy.

Biwagt gopan bu tark-turka obanyň itleri waňkyrysyp, eşekleri aňňyrysyp ugrady. Emma, adam garasy welin görnenok. Ýekeje dälisiniň tenha özüni söweşe ýollan oba, demini alman, dymyp otыр.

Soňrak, Bally Kaşaňyň jaýynyň ikinji gatyndaky penjireleriň biri iç tarapyna jarkyldap açyldy-da, owadan gözenegiň aňyrsynda bir betnyşan kelle peýda boldy. Kelle ilki Ugurlynyň adyny tutup, soňam Ugurlynyň ejesini, enesini, ata-babasyny, bolmadygu-dogulmadyk bajylaryny ýatlap, kömege çagyryp başlady. Ugurly onuň häli-şindi açylyp-ýumlup duran agzyny nyşana aldy-da, mäsäni gysdy. Emma, goşadan bu gezek ses çykmany. Ugurly Alp ahmyr bilen maňlaýyny goşanyň gundagyna urdy. Ýöne ýaňky kelle-de ýitirim boldy, içerä-de ümsümlük aralaşdy.

Akyl gideni bilenem, huş gidäýenok. Ugurlynyň ýadyna açarlar düşdi. Ol böküp turdy-da, bir aýagyny uzadyp – birinem içine ýygryp ýatan Rüstem öküzi arkan agdaryp, onuň jübülerini barlady. Açarlary tapman, töweregine seretse, açarlar derwezäniň gulp deşiginde dur. Ugurly açarlary sogrup aldy-da, derwezäň deşiginden jyklady. Bally Kaşaňyň jaýynyň aşaky gatyndaky penjirelerden çogup çykýan yşyk onuň gözlerine dym-gyzyl ýalnyň dilleri bolup göründi. Bu-da Ugurlyny gyzykly bir pikire iterdi. Ol ýamaşgan Rüstem öküziň üstüne egildi-de, onuň jübüsinden otluçöpüni sogrup aldy. Howlynyň iç ýüzündäki, bir çeti haýata, bir çetem iki gat jaýa degip duran uzyn bassyrma seredip, onuň aşagyndaky başly-barat örülip basylan tagta-tugtalaryr boş haltalary... göz öňüne getirdi, Ballynyň “Şu taýyny parýadyk etjekmi sen ýa ýok? O däli samsyk bir gün otlap goýberse, bilýäňmi?!” diýip, Rüstem öküziň üstüne gygyrysyp ýatlap, çalaja “He-he-he...” etdi. Soň Ugurly özüniň zordan ilteşip duran ýeňleriniň bir taýyny goparyp alyp, oňa ot berdi-de, haýatdan aşyryp, bassyrmanyň aşagyna oklap goýberdi. Bassyrmaň astynda şytyrды, şatyrды gopup ugrady. O taýdan göterilen ot az salymdan iki gat jaýyň bir burçuny, soň penjirelerini ýalaşdyryp başlady. Jaýyň içinde ýene güpürди, gyk-bak gopdy. Şol gykylygyň arasynda-da, Ugurlynyň gulagyna itiň naýynjar çyňsamasy eşidilen ýaly boldy. Onuň beýnisiniň abat galan iň soňkuja öýjüginde “Laýka... Laýka galdy...” diýen pikir peýda boldy. Şu aýylganç howluda Ugurlyny adam hökmünde sylap gelen ýeke-täk jandaryň perişan şekili onuň göz öňüne geldi. Ol hasanaklap, derwezäniň gulp deşigine açary sokdy. Derwezäni açyp, içerik ätlän ýerinde-de, çat maňlaýyndan degen ok ony, birwagt tüpeň dependäkisi ýaly, diň-arkan serreldip goýberdi...

Bu wakanyň soňam edil kinolardaky ýaly boldy: Bally Kaşaňyň howlusynyň daşy bada-bat polisiýanyň, ýangyn söndürijileriň, “Tiz kömegiň” maşynlaryndan doldy.

Gaşlaryna çenli çirkizilen, ajy tüsseden ýaňa gabaklary çöwrülip, gözleri hanasyndan çykara gelen Bally Kaşaňy iki sany daýaw ýigit goltuklap, alyp çykdylar. Goşarlary gandally Bally Kaşaň ent-ment bolup gelşine, birden “Aý, Züleýha, Züleýha-a-a!...” diýip aýdyma gygyrды. Aýdymyň yzy aňňyrma ýazdy:

— A... a... a... a-a-a-a! Ha-ha-ha-ha-a-a!!!

Gözlerini giňden açyp ýatanam bolsa, Ugurly Alp bu zatlaryň hiç birinem görmedi.

* * *

... Nemrut patyşa Ybraýym aleýhissalamy oda atanda, garlawaç janawar çünkjagazynda suw getirip, oduň üstüne guýýarmyş.

“Garlawajyň suwy bilen, ot öçmedi. Emma, kyýamat-ahyra çenli onuň ýagşy ady galdy”.

Rabguzy, “Kysasyl-Enbiýa”.